

**Verbondenheid binnen het geopark de Hondsrug:
een studie naar de mogelijke verschillen tussen mensen van het
veen en van het zand**

**Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Bachelorscriptie Sociale Geografie en Planologie
Begeleider: dr. P.D. Grootte**

**Student: Mark Reysoo
Studentnummer: 2234513
Datum: 15-06-14**

Samenvatting

In dit onderzoek is aan de hand van enquêtes nagegaan of er verschillen zijn tussen mensen woonachtig op de Hondsrug en in de aangrenzende veenontginningsgebieden met betrekking tot drie vormen van verbondenheid: de woonplaats, de Hondsrug en het geopark. Alleen de verbondenheid met het geopark is verschillend gebleken. Een verklaring voor dit verschil is gezocht in de ervaren betrokkenheid met de organisatie van het geopark, kennis van de redenen van statustoekenning en deelname aan door het geopark georganiseerde activiteiten. Deze konden het gevonden verschil echter niet verklaren. Daarnaast is gekeken of woonduur, verbondenheid en kennis van het landschap onderling interactie vertonen. Dit is alleen het geval tussen verbondenheid en woonduur. Net als voor verbondenheid, blijkt een langere woonduur ook de kennis van het landschap te vergroten. Tot slot blijken de ruimtelijke groepen dezelfde foto's het meest representatief te vinden voor het landschap. Hiermee is aangetoond dat mensen uit het Hondsruggebied geen andere identiteit ontleen aan het Hondsruggebied.

1: Inleiding

aanleiding

In 2013 is De Hondsrug een Geopark geworden. Een geopark heeft tot doel de geologische geschiedenis en de cultuurhistorie te promoten en te zorgen voor een duurzame ontwikkeling van de economie in het gebied (European geoparks Network, 2012a). Een belangrijk middel voor het duurzaam ontwikkelen van de (rurale) regio's waarin geoparken liggen is geotoerisme, wat door Newsome and Dowling (2010) wordt omschreven als een vorm van natuurtoerisme met speciale aandacht voor geologie en landschap.

Stichting Geopark De Hondsrug spreekt in haar applicatie de verwachting uit dat de toetreding tot het Europese Netwerk van Geoparken (EGN) "het gevoel van eigenwaarde, authenticiteit, identiteit en trots op het erfgoed zal vergroten. Ook ontstaat er meer kennis over het erfgoed en de waarde ervan. Dit zal er toe leiden dat men zich meer bewust wordt van de intrinsieke meerwaarde van het erfgoed en de meerwaarde voor recreatie en toerisme en gebiedspromotie" (Applicatie partnerschap EGN, 2012). Het geopark wordt hierin gezien als een eenheid, waarbij er geen rekening wordt gehouden met eventuele verschillen tussen sociale groepen of fysieke gebieden.

Probleemstelling

Dit onderzoek heeft juist tot doel na te gaan of er verschillen binnen het gebied te vinden zijn ten aanzien van identiteitsontlening. Meijer (2012) concludeerde in zijn masterthesis al dat mensen binnen het geopark andere landschapstypen kenmerkend vinden voor het gebied, maar hierbij zijn alleen respondenten van de hogere gronden opgenomen. In dit onderzoek zal specifiek worden ingegaan op de vraag: In hoeverre zijn er verschillen tussen mensen uit veenontginningsgebieden en mensen van de Hondsrug voor wat betreft verbondenheid met het Geopark? Op een kleiner schaalniveau zal ook worden nagegaan of beide groepen ook met de eigen woonplaats een andere verbondenheid ervaren.

Opbouw thesis

Na deze inleiding zal worden ingegaan op het theoretisch kader. Het conceptueel dient als visuele representatie van de theorie die als basis voor dit onderzoek dient. Hoofdstuk 3 gaat over de methodologie. Hierin komen onder andere de praktische zaken van de dataverzameling ter sprake. In hoofdstuk 4 staan de resultaten van het onderzoek. Het opent met de representativiteit van de gehouden steekproef en gaat vervolgens over tot het beantwoorden van de hoofdvraag en daaruit volgende deelvragen aan de hand van statistische toetsen. In hoofdstuk 5 staat de conclusie en een reflectie op het onderzoek.

2: Theoretisch kader

De manier waarop sense of place tot stand komt en welke rol de omgeving hierin heeft is onderwerp van discussie. Volgens Tuan (1974) wordt space pas place als het door middel van ervaringen met betekenis wordt vervuld. Betekenis is in dit geval een sociaal construct, zodat een plek verschillende betekenissen kan hebben.

Veel onderzoeken dichten de natuurlijke (fysieke) omgeving echter een kaderstellende rol toe, of zien een wisselwerking tussen de natuurlijke omgeving en sociale interacties (Stedman, 2003).

Kemmis (1990) voert bijvoorbeeld aan dat community attachment is gebaseerd op aanwezige voorzieningen in de natuurlijke omgeving. Een directer effect wordt voorgesteld door Shields (1991) en Rudzitis (1993), die beweren dat de aard van de fysieke omgeving de aard van de gecreëerde, betekenis toe te kennen plek sterk beïnvloedt. In het verlengde ervan merkt Fitchen (1991) op dat het steeds moeilijker is om vast te houden aan dezelfde betekenis-toekenning bij veranderende fysieke omstandigheden.

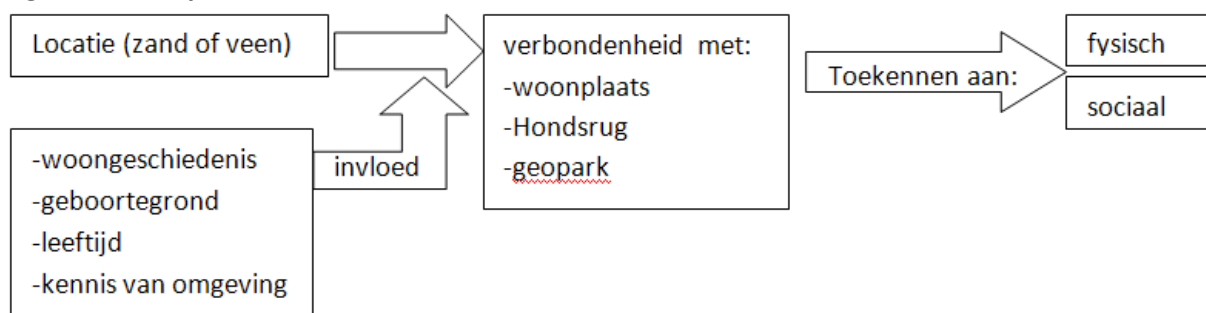
In de praktijk is het moeilijk te onderscheiden of betekenisgeving fysiek of sociaal geconstrueerd is. Ervaringen worden verbonden met de omgeving waarin ze worden opgedaan: het is deze omgeving die door zijn kenmerken bepaalde ervaringen mogelijk maakt of juist voorkomt. Het beeld wat iemand van een bepaald landschap heeft wordt zodoende bepaald door de overheersende manier van interactie met dat landschap (Stedman, 2003). De vraag is echter of de manier van interactie wordt veroorzaakt door de fysieke kenmerken van het landschap, of dat dit het gevolg is van een sociaal construct.

In dit onderzoek gaat het er om waar mensen hun identiteit aan toekennen en of groepen gedefinieerd op basis van hun woonomgeving identiteit anders toekennen. De gekozen schaalniveaus zijn hierbij de woonplaats, het Hondsruggebied en het geopark. Om na te gaan of de fysieke omgeving een rol speelt, wordt nagegaan of mensen van het Hondsruggebied andere afbeeldingen representatief vinden voor het Hondsruggebied dan mensen uit de veenontginningen. Een regionale identiteit kan zich immers uiten in een gezamenlijk beeld van een gebied aan de hand van deze identiteitsbepalende kenmerken (Nederpel, 2004).

Conceptueel model

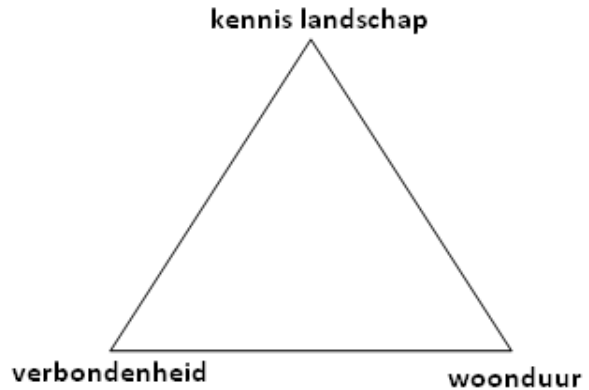
In dit model is visueel weergegeven welke relaties er kunnen zijn tussen de factoren en concepten. Dit onderzoek buigt zich over de vraag of het wonen op zand of op veen gevolgen heeft voor verbondenheid met de drie genoemde schaalniveaus. Van invloed op deze verbondenheid zijn woongeschiedenis, geboortegrond, leeftijd en kennis van de omgeving. Door statistische analyse naar de invloeden en locatie enerzijds en verbondenheid anderzijds zal na worden gegaan of er een verband bestaat. Kennis van de omgeving en de beste representatie ervan kunnen aanleiding geven om een uitspraak te doen over waaraan de verbondenheid wordt toegekend.

Figuur 1: conceptueel model

In bovenstaande figuur ontbreekt eventuele terugkoppeling. Omdat dit onderzoek niet alleen verschillen zoekt, maar de bevindingen ook probeert te verklaren, is in figuur 2 de veronderstelde wisselwerking tussen verbondenheid, woontuur en kennis van het landschap (voluit in de enquête: kennis van de ontstaansgeschiedenis van het landschap) schematisch weergegeven. Uit de figuur volgt dat verbondenheid niet op voorhand als een vaststaand gegeven mag worden beschouwd. Daarom zal worden onderzocht of de mate van verbondenheid wordt beïnvloedt door andere factoren. Dit draagt bij aan de beantwoording van de onderzoeksvraag, omdat het naast iemands woonregio andere verklaringen aandraagt voor eventuele verschillen in verbondenheid.

Figuur 2: interactie tussen factoren

Als verbondenheid een gevolg is van kennis van het landschap, dan mag worden verwacht dat meer kennis van het landschap leidt tot een grotere verbondenheid. En om de driehoek af te maken: als kennis van de ontstaansgeschiedenis een positief verband blijkt te hebben met het aantal jaren dat men in het gebied woont, dan hoeven verbondenheid en kennis van het landschap niets met elkaar te maken te hebben: beiden zijn dan een gevolg.

3: Methodologie

Aan de hand van enquêtes poogt dit onderzoek antwoord te geven op de onderzoeksvraag. Er is voor deze methode gekozen, omdat deze zich goed leent voor het peilen van de karakteristieken, gedragingen en houdingen van een grote groep mensen (McLafferty in Clifford et al., 2010). Omdat in dit geval meerdere onderzoeken de dataverzameling combineren, is een bijkomend voordeel van de methode enquêteren dat deze ruimte laat voor vragen met een open einde, zodat er ook kwalitatieve gegevens kunnen worden verzameld.

Doordat de meeste enquêtes zijn afgenomen in dorpen met weinig mensen op straat, zijn de afnemers meestal gaan aanbellen. Bijkomend voordeel is dat je ervan uit mag gaan dat de respondenten in de betreffende plaats wonen. Bij dit huis-aan-huis afnemen is het van groot belang dat het afnemen consistent gebeurt. Hierover zijn met de groep van tevoren afspraken gemaakt. Alhoewel de respons bij deze manier van afnemen doorgaans groot is en de antwoorden meer betekenis hebben (McLafferty in Clifford et al., 2010), is het gevaar op interviewer-induced bias ook groter. Invloed van gender, macht en etniciteit kan de resultaten beïnvloeden (Kobayashi, 1994).

De enquêtes zijn op vrijwillige basis afgenomen. De respondent heeft ten alle tijden de mogelijkheid gehad het invullen te beëindigen of vragen over te slaan. Sommigen verontschuldigen zich voor hun geringe kennis van het geopark. Hierop is telkens geantwoord dat foute antwoorden niet bestaan en dat het gaat om de mening en gevoelens van hen, niet om al dan niet bestaande feitelijkheden.

De doelgroep was mensen woonachtig binnen het geopark. Ten behoeve van vergelijkend onderzoek zijn er twee gemeenten betrokken die niet in het geopark, maar wel (deels) in het Hondsruggebied

liggen; Groningen en Haren. Door 9 mensen is in 8 gemeenten (twee in Tynaarlo) de enquête afgenomen. Het afnemen is gebeurd in de periode 15 april-18 mei 2014 en heeft een totaal van 403 enquêtes opgeleverd. Het minimum aantal van 50 enquêtes per gemeente is niet overal gehaald.

De kwaliteit van de enquêtes is over het algemeen goed. De gesloten vragen zijn vrijwel altijd ingevuld, maar enkele open vragen zijn slecht bruikbaar. Vraag 13 (landschapsvormend aspect) is bijvoorbeeld door de respondenten vaak niet of verkeerd begrepen. Daarnaast overlappen de antwoorden op vraag 8 (verschil veenkoloniën) en 9 (mooier aan Hondsrug) sterk. De vragen die voor dit onderzoek van belang zijn, zijn zeer bruikbaar. Meestal betreft dat namelijk gesloten vragen die door de meeste respondenten goed werden begrepen.

Dit onderzoek maakt gebruik van kwantitatieve vragen uit de vragenlijst. Deze vragen hebben betrekking op mate van verbondenheid, beeldvorming en karakteristieke landschapselementen. Als geografische component (onafhankelijke variabele) wordt de woonplaats gebruikt: woont iemand op een veenontginning (wel binnen het geopark) of op de hogere gronden (Hondsrug). Hiervoor is gevraagd naar de 4-cijferige postcode. Bovendien kan aan de hand van het aantal jaren dat de mensen in de woonplaats wonen worden nagegaan of dit van invloed is op de verbondenheid.

Representativiteit

Onze enquêtes zijn een steekproef uit een populatie die bestaat uit de gemeentes waarin wij hebben geënquêteerd. Om na te gaan of deze steekproef representatief is, is nagegaan of het de verdeling qua geslacht en leeftijd afwijkt van de verhoudingen binnen onze populatie. Om geen vertekend beeld te krijgen is de gemeente Groningen buiten beschouwing gelaten. Bovendien is de groep 0-15 weggelaten, omdat er bijna niemand uit deze categorie is betrokken bij het onderzoek.

De verdeling in de gemeenten (Aa en Hunze, Assen, Borger-Odoorn, Coevorden, Emmen, Haren en Tynaarlo) blijkt nauwelijks af te wijken van onze steekproef (zie tabel 1). Het grootste verschil is dat in de steekproef de 65 en ouder groep groter is dan de 25-45 groep. Vermoedelijk komt dit doordat de enquêtes vooral in de middag zijn afgenomen en er dan meer gepensioneerden thuis zijn dan mensen die onder de beroepsbevolking vallen. Het aandeel mannen is in de steekproef groter dan in de betrokken gemeenten, maar de afwijking is gering.

Tabel 1: verdeling groepen in procenten

	mannen	vrouwen	15-25	25-45	45-65	65+
Geopark	49,3	50,7	12,2	25,7	36,8	25,3
steekproef	51,9	48,1	11,9	23,5	36,5	28,1

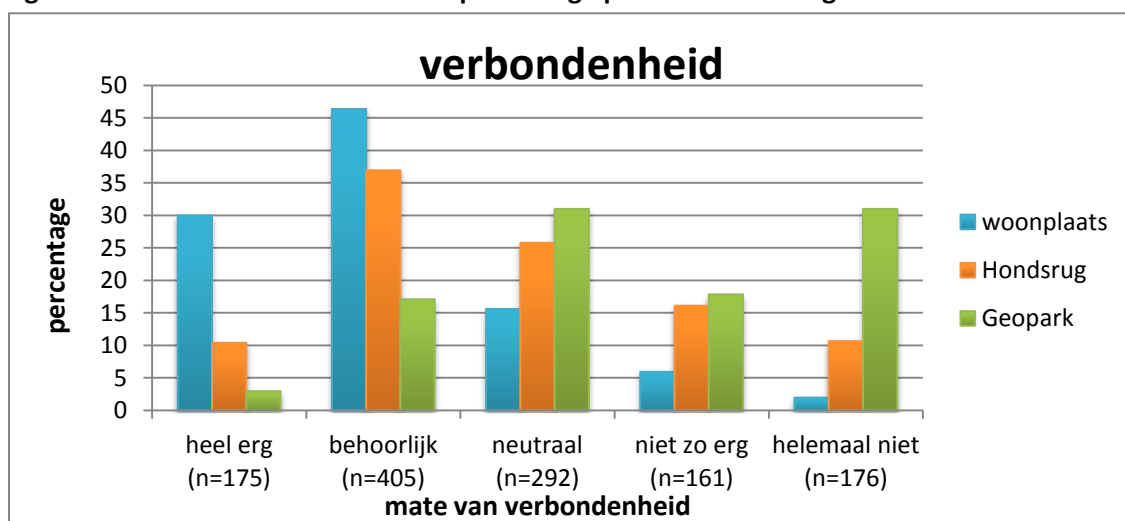
4: Resultaten

Verbondenheid

Elke respondent is gevraagd voor de woonomgeving, de Hondsrug en het geopark aan te geven in welke mate men zich er verbonden mee voelt. Uit onderstaande figuur (figuur 3) blijkt dat de ervaren verbondenheid sterk verschilt per ruimtelijke eenheid.

Voor de steekproef als geheel geldt dat men zich het sterkst verbonden voelt met de eigen woonplaats. Ruim 76 procent van de respondenten voelt zich "heel erg" of "behoorlijk" verbonden met de woonplaats. Voor verbondenheid met de Hondsrug ligt dit percentage op ruim 47 procent en voor verbondenheid met het geopark op 20 procent.

Figuur 3: mate van verbondenheid in percentage per antwoordcategorie

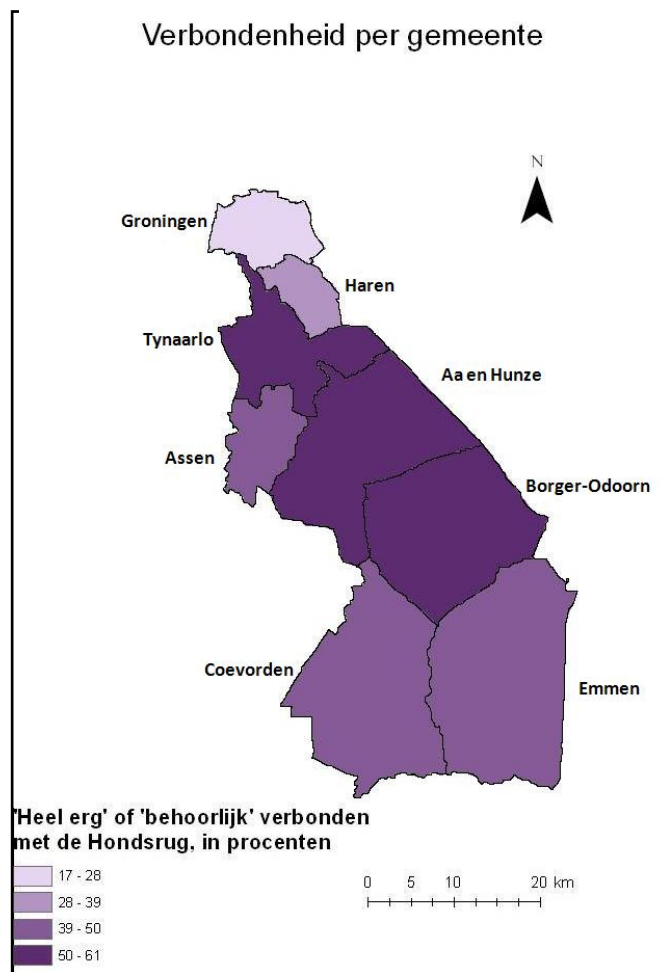

De geringe mate van ervaren verbondenheid met het geopark kan worden verklaard uit het feit dat men nauwelijks weet heeft van het bestaan van het geopark: 67 procent van de mensen zegt nauwelijks of helemaal niet de redenen te kennen waarom het gebied de status van geopark heeft gekregen en maar 4 procent zegt hier heel bekend mee te zijn. Daarbij heeft minder dan een kwart van de mensen ooit meegedaan aan een activiteit van het geopark en 87 procent van de mensen kon geen initiatief van het geopark noemen (nog daargelaten of genoemde initiatieven door het geopark genomen zijn). De geringe betrokkenheid uit zich in het aantal mensen dat vrijwilliger is of zou willen zijn: 3 mensen zijn het al, 22 zouden het wel willen en 287 willen het niet.

In lijn met het voorgaande is voor het merendeel van de respondenten het gevoel met de woonomgeving niet veranderd sinds het gebied een geopark is geworden. Voor 9 procent van de mensen is het gevoel hierdoor positief veranderd, voor bijna 91 procent is er niets veranderd.

Voor de drie vormen van verbondenheid toont de ervaren verbondenheid met de Hondsrug de grootste verschillen binnen het gebied. In figuur 4 is per gemeente het percentage respondenten dat zich 'heel erg' of 'behoorlijk' verbonden voelt met de Hondsrug weergegeven (van de vijf categorieën de twee met de hoogste ervaren verbondenheid). Respondenten uit Groningen, dat grotendeels buiten het Hondsruggebied valt, zijn er duidelijk het minst mee verbonden. 17,1 procent van de Groninger respondenten zegt zich 'heel erg' of 'behoorlijk' verbonden te voelen met de Hondsrug, tegenover 60,4 procent in Borger-Odoorn. Verder valt op dat de inwoners van gemeenten in Drenthe met een grotere kern (Assen, Coevorden en Emmen) zich minder verbonden voelen dan de meer landelijke gemeenten. Een mogelijke verklaring moet misschien eerder worden gezocht in het feit dat de 'landelijke gemeenten' Tynaarlo, Aa en Hunze en Borger-Odoorn een duidelijk

Figuur 4: Percentage respondenten dat zich 'heel erg' of 'behoorlijk' verbonden voelt met de Hondsrug

zichtbare scheiding hebben tussen de Hondsrug en het veenkoloniaal gebied. Dit kan bijdragen aan het besef van - en daarmee de verbondenheid met - de Hondsrug. In Assen en Coevorden is dit niet, en in Emmen minder het geval. De lage verbondenheid van Haren is hier echter niet mee verklaard. Mogelijk is het aantal respondenten (12) hier te laag voor een goed beeld.

Verbondenheid per regio

Op basis van de opgegeven postcode zijn de respondenten in twee ruimtelijke groepen verdeeld, namelijk een groep wonende op de Hondsrug (316 respondenten, 78,4%) en een groep in het voormalige veengebied (83 respondenten, 20,6%). Vier enquêtes hadden een postcode die niet te achterhalen of buiten de provincie Drenthe vielen en zijn daarom buiten beschouwing gelaten. De inwoners van Groningen zijn ingedeeld in de 'zandgroep', omdat de stad deels op de Hondsrug ligt en geen zichtbare veenontginnings-geschiedenis kent.

De indeling in twee groepen is gedaan op basis van huidige woonlocatie. De geboorteplaats is niet als bepalende factor gebruikt, omdat onduidelijk is hoelang de respondenten hier hebben gewoond en veel geboorteplaatsen buiten het onderzoeksgebied vallen (44%). De herkomst van de overige 56 procent is zeer divers, zoals blijkt uit tabel 2. Dat 43 procent afkomstig is uit Drenthe lijkt niet

overeen te komen met de 44 procent import, maar komt doordat de gemeente Groningen ook binnen het onderzoeksgebied valt en mensen die er geboren zijn dus niet als import tellen.

Om te testen of er een verband bestaat tussen de ruimtelijke groepen enerzijds en de verbondenheid anderzijds is er voor elk van de drie soorten verbondenheid (met woonplaats, Hondsrug en Geopark) een chikwadraattoets uitgevoerd, omdat het hier een binaire en een ordinale variabele betreft. Voor zowel de woonplaats als de Hondsrug (beide N=399) was deze niet significant: de nulhypothese dat er geen lineair verband is tussen beide variabelen mag niet worden verworpen. De overschrijdingskans betreft voor de woonplaats 0,5 en voor de Hondsrug 0,34. Voor verbondenheid met het geopark was de uitkomst wel significant. Met een significantieniveau van 0,003 (N=399) mag worden verworpen de twee variabelen onafhankelijk van elkaar zijn. Met de Cramer's V als associatiemaat is vervolgens de sterkte van het verband gemeten. De waarde van deze maat is 0,199. Hieruit mag worden geconcludeerd dat het gevonden verband zwak is.

Tabel 2: Herkomst van respondenten

Provincie	aantal	percentage
Drenthe	174	43,2
Groningen	96	23,8
Zuid-Holland	29	7,2
Overijssel	22	5,5
Friesland	20	5,0
Gelderland	16	4,0
Noord-Holland	14	3,5
Utrecht	9	2,2
Noord-Brabant	7	1,7
Flevoland	3	0,7
Limburg	2	0,5
Zeeland	2	0,5
OVERIG	9	2,2

Tabel 3 maakt duidelijk dat de 'veengroep' zich meer verbonden voelt met het geopark dan de 'zandgroep'. In laatstgenoemde groep voelt ruim 53 procent van de respondenten zich "niet zo erg" of "helemaal niet" verbonden, tegenover ruim 31 procent in de 'veengroep'. In deze groep is het percentage respondenten dat "neutraal" heeft ingevuld met 44,6 procent opvallend hoog.

Tabel 3: Verbondenheid met het geopark per groep, in procenten

	zandgroep	veengroep
Heel erg verbonden	2,2	6,0
Behoorlijk verbonden	17,1	18,1
Neutraal	27,5	44,6
Niet zo erg verbonden	19,3	10,8
Helemaal niet verbonden	33,9	20,5

Het geopark zou, in tegenstelling tot de woonplaats en de Hondsrug, niet als een ruimtelijke eenheid kunnen worden ervaren. In plaats daarvan zouden mensen het als een organisatie kunnen zien. Om na te gaan of de significantie ook is te vinden als de mate van betrokkenheid met de geopark-

organisatie wordt afgezet tegen het woongebied is dezelfde toets uitgevoerd. Immers, als het geopark is opgevat als een organisatie, zou hetzelfde resultaat verwacht mogen worden. In dit geval was de uitkomst niet significant ($p=0,216$). Er mag dus worden aangenomen dat de beide groepen zich niet in verschillende mate bij de organisatie betrokken voelen. Mogelijk komt dit door de scheve verdeling over de vijf klassen: van de 401 geldige respondenten bevonden zich slechts 48 in de eerste twee groepen ("heel erg betrokken" en "een beetje betrokken"). Van deze 48 waren er maar 7 afkomstig uit de 'veengroep'. In z'n algemeen mag dus wel worden gesteld dat mensen zich in geringe mate betrokken voelen bij de organisatie. Dit blijkt ook uit de waardering van de organisatie: 60 procent heeft als waardering neutraal ingevuld, voornamelijk een gevolg van het niet kennen van de organisatie.

Frequentie deelname activiteiten

Een andere verklaring voor de grotere verbondenheid van de 'veengroep' met het geopark zou deelname aan activiteiten georganiseerd door het geopark kunnen zijn. Immers, als de ene groep vaker aan activiteiten mee doet, kan een grotere verbondenheid hier het gevolg van zijn. De variabele "deelname aan activiteit" is tot stand gekomen door na te gaan af de respondent mee heeft gedaan aan een activiteit. Deelname aan meerdere activiteiten weegt niet zwaarder dan deelname aan één activiteit, zodat het een binaire variabele betreft. Uit de Chikwadraat toets blijkt dat er geen verband is tussen de variabelen woonregio (zand of veen) en deelname aan een activiteit. Het significantieniveau is 0,84. Het verschil in verbondenheid met het geopark is dus ook niet te verklaren uit een verschil in deelname aan activiteiten van het geopark.

Vershil in bekendheid met redenen status geopark

Voor de steekproef als geheel geldt dat ruim tweederde van de respondenten niet of nauwelijks bekend is met de redenen waarom het gebied de status van geopark heeft gekregen. De beschrijvende statistiek (tabel 4) geeft geen aanleiding te denken dat de onderscheiden ruimtelijke groepen in verschillende mate bekend zijn met de redenen van statustoekenning. Eigenlijk is de verdeling opvallend symmetrisch.

Met een chikwadraattoets is toch getest of er een significant verschil is. Zoals verwacht werd dit niet gevonden. Het overschrijdingsniveau is 0,946. Het gevonden verschil in betrokkenheid met het geopark kan dus niet worden verklaard uit een verschil in bekendheid met de redenen van toekenning. Eerder bleek al dat er geen verschil in betrokkenheid bij de organisatie van het geopark en deelname aan activiteiten tussen de twee ruimtelijke groepen is.

Tabel 4: Verdeling bekendheid met redenen voor toekenning geoparkstatus, in procenten

	zandgroep	veengroep
Behoorlijk bekend	4,4	3,6
Beetje bekend	16,5	13,3
Neutraal	13,3	13,3
Nauwelijks bekend	20,6	22,9
Niet bekend	45,3	47,0

Interactie woonduur, verbondenheid en kennis van het landschap

De variabelen woonduur, verbondenheid en kennis van het landschap kunnen alle drie elkaar beïnvloeden. De woonduur zou bijvoorbeeld de oorzaak, maar ook het gevolg kunnen zijn van de verbondenheid met de woonplaats en het Hondsruggebied. Omdat geen van deze variabelen als onafhankelijke kan worden aangewezen is een tweefactorvariantie-analyse uitgevoerd om te kijken of de variabelen onderling interactie vertonen.

De tweefactorvariantie-analyse verlangt dat een ratiovariabele als onafhankelijke variabele wordt ingevoerd. Van de drie variabelen is woonduur (niet verdeeld in categorieën) de enige ratiovariabele. Voor de verbondenheid is gekozen om alleen de verbondenheid met de woonplaats als factor op te nemen. Uit een eerdere toets bleek al dat deze sterk gecorreleerd is aan de variabele 'verbondenheid met Hondsrug'. Beide hadden dus als factor in het model kunnen dienen, maar omdat de woonduur is gebaseerd op het aantal jaren dat men op de huidige plek (o.b.v. postcode) woont is de verbondenheid met de woonplaats passender. Immers, een verandering van woonplaats

binnen het Hondsruggebied zou de variabele woonduur veranderen, maar verbondenheid met de Hondsrug niet. Hierdoor zouden verbanden over het hoofd kunnen worden gezien.

Er is overwogen om de twee schalen van verbondenheid te combineren tot één door ze samen te voegen en vervolgens te delen. De 5-puntsschaal zou dan behouden blijven. Echter, omdat de vijf antwoordcategorieën niet zijn opgenomen met de intentie onderling gelijke verschillen te hebben moeten deze variabelen niet als interval maar als ordinaal worden gezien en mag er dus niet mee worden gerekend.

Uit de toets blijkt dat verbondenheid met de woonplaats en kennis van het landschap (bekendheid met de geomorfologie) geen interactie vertonen: uit de overschrijdingskans van 0,955 blijkt dat de gemiddelde woonduur niet beïnvloedt door interactie tussen verbondenheid en bekendheid met de geomorfologie. Ten behoeve van de hoofdeffecten is dit interactieve effect vervolgens uit het model gehaald.

De nulhypothese dat verbondenheid met de woonplaats en de woonduur geen interactie hebben moet wél worden verworpen. Met een overschrijdingskans van <0,0005 is aangetoond dat de gemiddelde woonduur niet onafhankelijk is van de mate van verbondenheid. Als maat voor de sterkte van het verband is de η^2 -waarde opgevraagd, waarbij 0,01 een klein, 0,09 een matig en 0,25 een sterk effect betekent. Deze bedraagt 0,142, dus een matig sterk verband.

Omdat η^2 niet de richting van het verband aangeeft, is het verband tussen woonduur en verbondenheid met de woonplaats ook in een chikwadraattoets getest. De woonduur is hiervoor in vijf klassen verdeeld, elk met bij benadering 20 procent van de respondenten: 0-5 jaar, 5-12 jaar, 12-20 jaar, 20-40 jaar en langer dan 40 jaar. De toets gaf dezelfde overschrijdingskans (<0,0005). Als associatiemaat is Kendall's Tau-b gebruikt, omdat het hier een tabel met evenveel rijen als kolommen betreft (variabelen beide vijf categorieën). De Tau-c waarde is -0,312, wat duidt op een negatief verband van matige sterkte. Negatief klinkt alsof een langere woonduur leidt tot minder verbondenheid. Doordat bij verbondenheid de laagste waarde (1) echter de sterkste verbondenheid representeert en bij de woonduur de laagste waarde het kortste verblijf, betekent dit dat er een positief verband tussen woonduur en verbondenheid bestaat: hoe langer de woonduur (hoe hoger het cijfer), hoe groter de verbondenheid met de woonduur (hoe lager het cijfer), en vice versa.

Fotokeuze per groep

In de enquête konden de respondenten uit 4 foto's (bos, zand, heide en een kanaal) de meest representatieve voor het Hondsruggebied kiezen. Bijgevoegde kruistabel (tabel 5) laat de verdeling over de foto's in procenten zien per regio.

Met een Chikwadraattoets is onderzocht of deze twee variabelen (veen-zand versus fotokeuze)

onafhankelijk van elkaar zijn. Met een significantieniveau van 0,099 is niet aangetoond dat ze afhankelijk van elkaar zijn. 'Veenmensen' vinden niet andere foto's het meest representatief dan 'zandmensen', maar met een kans van 9,9 procent dat het gevonden verschil op toeval berust. De

Tabel 5: Verdeling meest representatieve foto per groep, in procenten

	zandgroep	veengroep
Bos	32,4	31,6
Zand	24,9	25,3
Heide	34,0	25,3
veen	8,7	17,7

tabel laat inderdaad opvallende resultaten zien. De grootste afwijking tussen de groepen zit in de veenfoto (afbeelding van een wijk/ kanaal): mensen woonachtig in het ontgonnen veengebied vinden deze ruim twee keer zo vaak het meest representatief. Opvallend is dat de groepen voor wat betreft bos en zand een vergelijkbaar percentage hebben en het verschil in het aandeel 'veenfoto' geheel voor rekening komt van de heide. Blijkbaar associëren mensen woonachtig in het veenontginningsgebied heide minder met het Hondsruggebied, ten gunste van de veenfoto.

Woonduur

Uit de variantieanalyse bleek reeds dat de woonduur (aantal jaren dat men in de huidige woonplaats resideert) een matig sterk verband vertoont met verbondenheid met de woonplaats. Als controle is gekeken of dit ook het geval is bij verbondenheid met de Hondsrug. Uit de chikwadrotoets kwam een overschrijdingskans kleiner dan 0,0005 naar voren, met een bijbehorende Tau-b van -0,264: een matig sterk verband. Deze uitkomst onderschrijft dus het gevonden verband tussen verbondenheid met de woonplaats en woonduur.

Tabel 6: verdeling woonduur in jaren per groep, in procenten

	zandgroep	Veengroep
0-5	24,1	13,3
5-12	21,2	18,1
12-20	18,4	20,5
20-40	19,6	22,9
40+	16,8	25,3

Ondanks dat verbondenheid toeneemt met het aantal jaren dat men ergens woont, blijkt uit tabel 6 dat mensen woonachtig in de veenontginningen doorgaans langer in de gemeente wonen dan mensen op het zand. Dat is vreemd, want de groepen bleken eerder niet te verschillen voor wat

betreft verbondenheid met de woonplaats en de Hondsrug, terwijl er tegelijkertijd een verband is gevonden tussen woonduur en verbondenheid. Bij de 'zandgroep' wordt het percentage per categorie naarmate de woonduur toeneemt kleiner, terwijl dit bij de 'veengroep' juist toeneemt. De gemiddelde woonduur verschilt dan ook 6 jaar: 20,8 voor mensen woonachtig op het zand (mediaan 14) en 26,6 voor mensen uit de veenontginningsgebieden (mediaan 20). Een mogelijke verklaring hiervoor is het grotere aandeel 'import' in het veengebied, gedefinieerd als mensen die niet in een Hondsruggemeente zijn geboren. In de 'zandgroep' ligt dit percentage op 49,7 procent, tegenover 43,4 procent in de 'veengroep'.

Interessant is verder dat de woonduur ook voor de bekendheid met de ontstaansgeschiedenis (kennis landschap) een betere verklaring lijkt dan de regio waarin iemand woont. Het significantieniveau bij een dergelijke vergelijking middels een chikwadrotoets is namelijk 0,001. Met een Tau-b waarde van -0,091 is het verband echter zwak negatief: Hoe hoger de waarde voor de ene variabele, hoe lager voor de andere. Ook hier moet worden bedacht dat voor de woonduur de laagste waarde voor het kortste verblijf staat, terwijl de laagste waarde voor de bekendheid met het landschap juist voor de grootste bekendheid ermee staat. Er is dus sprake van een positief verband tussen het aantal jaren dat men in de woonplaats woont en de kennis van de ontstaansgeschiedenis van het landschap. Het aangetoonde verband is echter zwak.

Een significant verband tussen woonduur en bekendheid met de redenen van statustoekenning is tot slot niet gevonden (P=0,557). Dit is goed te verklaren aan de hand van het feit dat het gebied pas sinds 2013 de status 'geopark' heeft gekregen. De jaren dat mensen vóór 2013 in het gebied hebben

gewoond kunnen dus niet hebben bijgedragen aan de bekendheid met de redenen van statustoekenning: er was immers geen status.

5: Conclusies

De twee onderzochte groepen blijken voor het grootste deel niet verschillend te antwoorden op vragen over betrokkenheid en kenmerkende landschapselementen. Alleen voor wat betreft betrokkenheid met het geopark bleek er een verschil te zijn, waarbij de mensen woonachtig in het veenontginningsgebied meer verbonden voelen. Mogelijke verklaringen blijven onduidelijk. Ze mogen in elk geval niet worden gezocht in een frequentere deelname aan activiteiten en ook niet in een grotere betrokkenheid bij de geopark-organisatie. Ook de bekendheid met de redenen waarom het gebied de status van geopark heeft gekregen mag niet als verklarende factor worden aangehaald. De groepen blijken namelijk niet significant van elkaar te verschillen voor wat betreft bekendheid met deze redenen.

Doordat beide groepen zich in gelijke mate verbonden voelen met de woonplaats mag niet worden geconcludeerd dat de gelijke mate van verbondenheid met het Hondsruggebied uit een algeheel sterker gevoel van verbondenheid voortkomt. Blijkbaar ontlenen beide groepen in even sterke mate hun identiteit aan de Hondsrug. Dit blijkt ook uit de fotokeuze: hierin is geen verschil tussen de groepen, dus mag worden aangenomen dat dezelfde landschapselementen als karakteristiek voor het gebied worden ervaren. Opvallend is wel dat de 'veengroep' ruim twee keer zo vaak de veenfoto kiest, ten koste van de heidefoto.

De bevinding dat er geen onderscheid kan worden gemaakt tussen mensen van het veen en mensen van het zand voor wat betreft verbondenheid en aanverwante variabelen sluit aan bij de heersende gedachte dat regionale identiteit niet moet worden gezien als luchtdicht afgesloten, maar dat er meerdere identiteiten tegelijkertijd bestaan en dat deze elkaar beïnvloeden en dus onderhevig zijn aan verandering (Healey, 2006).

De variabele woonduur blijkt beter als verklarende factor te dienen. Het aantal jaren dat men ergens woont vertoont een significant verband met de verbondenheid met de woonplaats en de Hondsrug en met de kennis van het landschap. Dit onderstreept het idee dat verbondenheid met een plaats tot stand komt door interactie met de omgeving (Hernandez et al., 2007), ervan uitgaande dat meer tijd doorgebracht in die omgeving ook daadwerkelijk leidt tot meer interactie.

Reflectie

Terugkijkend op het onderzoek zijn er een aantal dingen die beter hadden gekund. Daarnaast zijn er een aantal aspecten die in dit onderzoek onderbelicht zijn gebleven en aanbeveling verdienen in een volgend onderzoek.

De onderzoekers en daarmee de enquête gingen er te zeer vanuit dat inwoners van het geopark op de hoogte zijn van deze organisatie. Hierdoor is een deel van de enquête overbodig geworden, omdat dit ging over de waardering voor, betrokkenheid bij en kennis over het geopark en de organisatie erachter.

Bij een aantal vragen waren er daarnaast te weinig of verkeerde antwoordcategorieën opgenomen. Zo bleek in de praktijk het gat tussen “heel erg” en “een beetje” te groot te zijn. Bij de analyse maakt dit het lastiger om conclusies te trekken. Bij de vraag “Zou u het erg vinden om uit het geopark te verhuizen” was het onduidelijk of verhuizen uit het gebied werd bedoeld, of dat het gebied geen geopark meer zou zijn.

Doordat de enquêtes face-to-face zijn afgenomen en de onderzoeker vaak werd binnengevraagd voor het invullen kwamen er vaak interessante gesprekken tot stand. Vooral het vermeende culturele verschil tussen de ‘zand- en veenmensen’ kwam regelmatig ter sprake. Het is jammer dat er in dit onderzoek geen ruimte is gevonden voor een kwalitatieve analyse via bijvoorbeeld interviews. De interviews zijn nu wel afgenomen, maar in de vorm van een niet-gestructureerd gesprek zonder notering. Omdat plaatsbeleving bestaat bij de gratie van een onderscheidende grens zou het voor een volgend onderzoek interessant zijn niet alleen de landschappelijke, maar ook de culturele verschillen als factor in de identiteitsontlening duidelijker mee te nemen.

Literatuurlijst

European geoparks Network, 2012. Website.

Fitchen, J.M. (1991). *Endangered spaces, enduring places: Change, identity, and survival in rural America*. Boulder, CO: Westview Press.

Healey, P. (2006). Relational complexity and the imaginative power of strategic spatial planning, *European Planning studies*, 14, 525-546.

Hernandez, B., Hidalgo, M.C., Salazar-Laplace, M.E. & Hess, S. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology*, 27, 310-319.

Kemmis, D. (1990). *Community and the politics of place*. Norman: University of Oklahoma Press.

Kobayashi, A. (1994). Colouring the field: gender, ‘race’ and the politics of fieldwork. *The Professional Geographer*, 46, 73-79.

McLafferty, S.L. (2010). Conducting questionnaire surveys. Chapter 6 in N. Clifford, S. French & G. Valentine (Eds), *Key methods in geography*. Los Angeles: Sage.

Meijer, J.J. (2012). *Regionale identiteit rond De Hondsrug*. Een onderzoek naar het verhaal en de locatie van het Hondsruggebied. Masterscriptie RUG.

Nederpel, V. (2004). *Landschapselementen, identiteit of onzekerheid?* G&G Rapport Honselersdijk

Newsome, D. & Dowling, R. (2010). Setting an agenda for geotourism. In: D. Newsome & R. Dowling (Eds), *Geotourism: The tourism of geology and landscape*. Oxford: Good Fellow Publishers

Projectbureau Geopark de Hondsrug (2012). *Geopark de Hondsrug. Van alle tijden*. Applicatie partnerschap EGN 2012.

Rudzitis, G. (1993). Nonmetropolitan geography: Migration, sense of place, and the American West. *Urban Geography*, 14, 574-585.

Shields, R. (1991). *Places on the margin: Alternative geographies of modernity*. London: Routledge.

Stedman, R.C. (2003). Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources* 16, 671-685.

Tuan, Y.F. (1974). *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes and values*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bijlagen

Bijlage 1: de afgenomen enquête

rijksuniversiteit
 groningen

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

Met deze enquête onderzoeken wij, een groep van tien studenten van de Rijksuniversiteit Groningen, hoe inwoners van het Hondsruggebied hun omgeving ervaren en hoe zij zich verhouden tot Geopark de Hondsrug. We zouden het zeer op prijs stellen indien u ons onderzoek mogelijk wilt maken door deze enquête in te vullen. We gaan vertrouwelijk met de gegevens om en uw antwoorden zullen anoniem worden verwerkt. Het invullen van de enquête duurt ongeveer 10 minuten. Alvast bedankt voor uw medewerking.

Vul het vakje in dat het beste uw mening verwoordt.

	Heel erg verbonden	Behoorlijk verbonden	Neutraal	Niet zo erg verbonden	Helemaal niet verbonden
1. Voelt u zich verbonden met uw woonplaats?	☐	☐	☐	☐	☐
2. Voelt u zich verbonden met de Hondsrug?	☐	☐	☐	☐	☐
3. Voelt u zich verbonden met Geopark de Hondsrug?	☐	☐	☐	☐	☐

Een geopark is een gebied met bijzondere aardkundige kwaliteiten, gecombineerd met archeologische, cultuurhistorische en ecologische waarden. In een geopark wordt dit erfgoed onder de aandacht gebracht van een breed publiek en ingezet voor duurzame gebiedsontwikkeling. Sinds 2013 is ook de Hondsrug aangewezen als geopark.

4. Is uw gevoel met uw woonomgeving veranderd sinds de Hondsrug een geopark is geworden?
- Ja, positief veranderd
 - Ja, negatief veranderd
 - Nee, niet veranderd
5. Zou u het erg vinden om uit het Geopark te verhuizen?
- Ja, ik wil in het Geopark blijven wonen
 - Nee, ik wil verhuizen uit het Geopark
 - Maakt me niet uit
6. Kunt u drie woorden opschrijven die het eerst bij u opkomen als aan de Hondsrug denkt?
Kunt u bij ieder woord ook aangeven of de aanwijzing als geopark daar een positief effect op heeft gehad?
-
7. Op het geplastificeerde blad staan vier foto's van landschappen. Welke past het best bij de Hondsrug?
- Foto 1
 - Foto 2
 - Foto 3
 - Foto 4

8. Als u het landschap van Geopark de Hondsrug vergelijkt met het landschap van de aangrenzende Veenkoloniën, wat vindt u dan het belangrijkste verschil?

9. Welke aspecten van het landschap van Geopark de Hondsrug vindt u 'mooier' dan die van het landschap van de Veenkoloniën?

10. Kunt u de volgende leeftijdsgroepen in het Hondsruggebied op volgorde van grootte zetten?
Van grootste groep (1) tot kleinste groep (4).

..... 0 tot 20 jaar

..... 40 tot 60 jaar

..... 20 tot 40 jaar

..... 60 en ouder

11. Hoe bekend bent u met de bodem- en landschapsvormende aspecten van het Hondsruggebied?

Heel erg
Een beetje
Neutraal
Nauwelijks
Helemaal niet

O O O O O

12. Hoe bepalend zijn die aspecten voor het beeld dat u heeft van het Hondsruggebied?

O O O O O

13. Welk landschapsvormend aspect van het Hondsruggebied vindt u het belangrijkste?

14. Hoe belangrijk vindt u de vorming van het landschap in een gebied in het algemeen?

O O O O O

15. Hoe bekend bent u met de redenen waarom de Hondsrug de status van geopark heeft gekregen?

O O O O O

16. Hoe belangrijk vindt u het dat het Geopark zich bezighoudt met regionale ontwikkeling?

O O O O O

17. Hoe betrokken voelt u zich bij de organisatie van Geopark de Hondsrug?

O O O O O

Heel positief
Positief
Neutraal
Negatief
Heel negatief

18. Hoe waardeert u de organisatie van Geopark de Hondsrug?

O O O O O

19. Vindt u het belangrijk betrokken te worden bij de organisatie en besluitvorming rondom het Geopark?

- Ja
- Nee
- Geen mening

20. Kent u (economische) initiatieven die vanuit de organisatie van Geopark de Hondsrug zijn ontstaan? Zo ja, welke?

21. Kent u (economische) initiatieven met betrekking tot het Hondsruggebied die vanuit de lokale bevolking zijn ontstaan? Zo ja, welke?

22. Heeft u wel eens deelgenomen aan activiteiten van Geopark de Hondsrug? Welke? (meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Ja, een expositie bezocht	☐ Ja, les erover gehad op school
☐ Ja, een fiets- of wandelroute gevolgd	☐ Ja, een lezing bijgewoond
☐ Ja, een expeditie gevolgd	☐ Ja, een excursie bijgewoond
☐ Ja, een geoparksafari gedaan	☐ Nee, nooit aan een activiteit deelgenomen

23. Zou u vrijwilliger willen worden voor Geopark de Hondsrug?

☐ Ja	☐ Nee
☐ Ik ben al vrijwilliger	☐ Weet ik niet

24. Kunt u op de kaart op de volgende pagina aangeven waar volgens u de Hondsrug ligt?

25. Bent u een:

- Man
- Vrouw

26. Wat is uw geboortjaar?

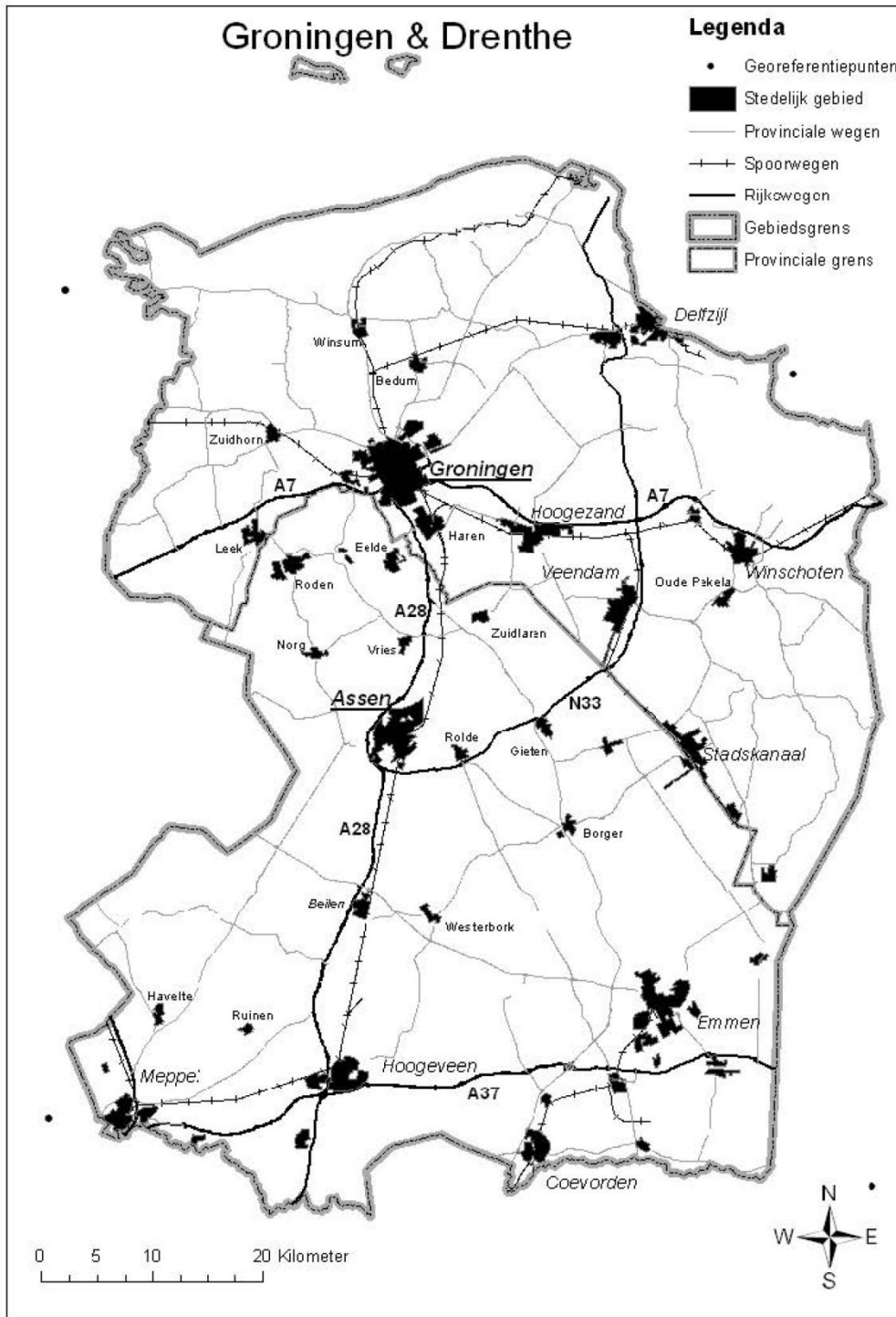
27. Wat is de 4-cijferige postcode van uw huidige woonadres?

28. Hoe langt woont u al in uw huidige woonplaats? jaar

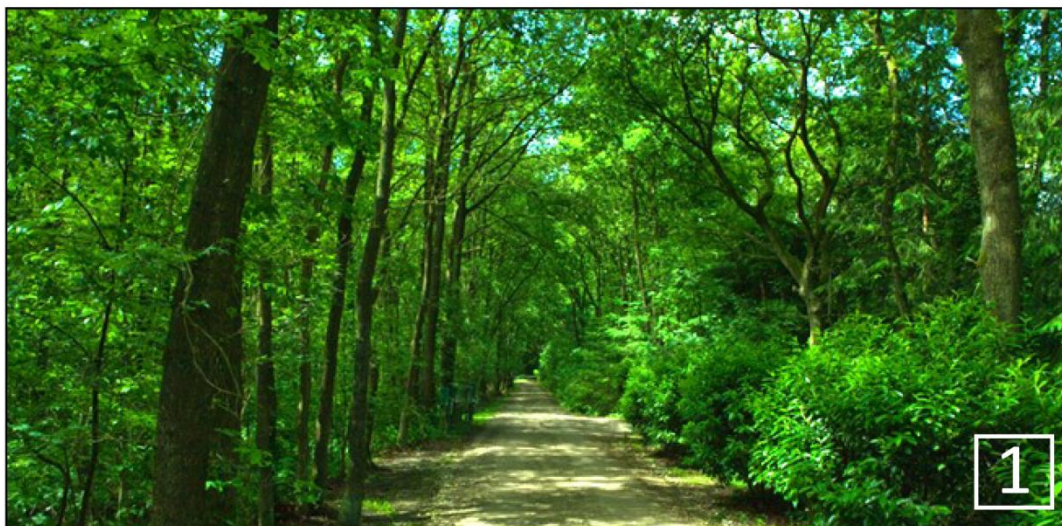
29. Wat is uw geboorteplaats?

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Waar ligt volgens u de Hondsrug?

Welk van de onderstaande foto's past het best bij de Hondsrug?

Bijlage 2: overeengekomen aandachtspunten bij afnemen

Aandachtspunten afleggen enquête

Bij het afleggen van de enquête in jouw respectievelijke gemeente ben in principe vrij in hoe je het doet. Er zijn alleen enkele punten waar je rekening mee moet houden.

- Manier van afnemen. Zoals al gezegd ben je vrij in hoe je het doet. Op straat, langs de deuren gaan of wat dan ook. Let er alleen op wat de implicaties hiervoor zijn. Je moet in de hand hebben wat voor mensen je ondervraagt om een representatief beeld te geven.
- Woonplaats. Alleen mensen uit jouw gemeente of mensen uit andere gemeenten die onderzocht worden zijn relevant. Let hier vooral op bij enquêteren op openbaren plekken of markten.
- Leeftijd. Voor één onderzoek is expliciet van belang dat elke leeftijdscategorie goed is vertegenwoordigd. Voor de andere onderzoeken zal een goede representatie van de leeftijdscategorieën ook een significanter antwoord opleveren. Zorg er dus voor dat je een goede representatie van leeftijd in jouw gemeente gemaakt hebt. Let bijvoorbeeld op de gegevens op statline over je gemeente. Ga bijvoorbeeld naar bejaardentehuizen om ouderen te enquêteren en ga ook 's avonds of in het weekend langs om werkenden en jongeren te enquêteren. Dit helemaal in de hand houden wordt moeilijk maar probeer niet te erg uit de pas te lopen.
- Man/Vrouw. Hiervoor geldt het zelfde. Een representatief beeld van de bevolking van je gemeente is gewenst.
- Veen/zand. Voor mensen die enquêteren in veengebieden of in in zand- en veengebieden is het van belang dat er genoeg mensen geënquêteerd worden die op het veen wonen. Zorg er voor dat er **meer** mensen in het veen worden ondervraagd. Dit omdat er minder gemeenten met veengebieden zijn en er anders geen significant onderzoek gedaan wordt. Houd hierbij rekening met de eerder genoemde punten.